

Helg del 3

SKÅNE OCH RESTEN AV VÄRLDEN - LÖRDAG DEN 3 APRIL 2004

Plötsligt kom
kriget till Sövde

Den 11 april är det 60 år sedan den lilla byn Sövde utanför Sjöbo hamnade på tidningarnas förstasidor. Sövde flygfält var på den tiden ett krigsflygfält där luftvärnspjäser pekade mot skyn.

Vid lunchtid denna vårdag förbyttes den vanliga militärlunken till högsta dramatik. Först dök en tysk Messerschmitt upp över fältet och timmen senare ett amerikanskt bombplan. Tysken sköts ner och amerikanerna kraschade.

När kriget kom till Sövde

Den 11 april 1944 var en dag med ljumma vårvindar och växlande molnighet över Sövde. Vid tillfället var militärgrått högsta mode i den lilla idylliska orten. Men alla gick omkring och hoppades att det snart skulle bli dags att klä om. Åter ta på sig sitt civila liv, köpa möbler och skaffa barn.

De allierade bombmattorna över Tyskland vävdes tätare för varje dag som gick, engelsmännen på nätterna, amerikanerna på dagarna. Dag efter dag, ton efter ton vräktes ner över städer, hamnar och industrier. "Kvartersbomber" talade man om. Flera hundra plan per raid var vardagsmat. Hur länge skulle tyskarna orka göra motstånd?

Även om folk inte visste det denna dag så nalkades den sista krigssommaren. Drygt ett år senare, i maj 1945, var vansinnet över.

Manskapet vid luftvärnskanonen på Sövde krigsflygfält hade kört några övningar under förmiddagen och väntade nu på en försenad frukost. Var tusan höll den där kocken hus! Eldledare furir K G Gustafsson och hans fyra kompisar väntade otåligt.

Klockan åtta minuter i tolv hördes motorbuller och "luftfara" signalerades. Manskapet intog redoställning på sin 40 millimeters automatkanon. Tre minuter senare visade sig ett tvåmotorigt tyskt Messerschmittplan över skogsbrynet.

Feldwebel Josef Kaulartz, 24 år gammal, och besättningskollegan Max Werner Schultz, som fyllt 25 inte fullt en månad tidigare, hade några minuter kvar i detta jordeliv.

De lade sin tvåmotoriga Me 410 i en vid sväng och kom in mot fältet på cirka 500 meters höjd från söder.

Kaulartz och Schultz var inte tandlösa. Me 410:an var ett tungt jakt-attackplan. När de lämnade sin bas, troligen i Königsberg, tidigare på dagen hade markpersonalen laddat deras nya 50 millimeters kanon, inmonterad så sent som i mars. Luftwaffe hade också trimmat Daimler-Benzmotorn och förstärkt planet.

En äldre skylt med modellbeteckningen Me 210 lät man dock sitta kvar efter modifieringen, vilket senare skapade en del fel i det svenska militära rapportmaskineriet.

Planet passerade fältet och kom in på sitt andra varv med vrålande motorer. Allt handlar nu om sekunder. Eldledare Gustafsson tycker sig se en eldsflamma, som en raketkärve, rakt framifrån planet.

Kocken som nu kommit upp med frukosten på automatkanonens stödjepunkt ropar "Dom skjuter! Skyddsställning!"

Under två enkla stenors på krigs kyrkogården i Trelleborg fick Josef Kaulartz och Max Werner Schultz sin sista vila. Under varje kors är sammanlagt fyra tyskar begravda och det finns namn på båda sidor av korsen. Det är därför Schultz kors även bär ett andra namn. På flera av korsen står det "Ein unbekanter Deutscher soldat", okänd soldat. BILD: LEIF MÖLLER

Alla som inte behövs för att avlossa kanonen kastar sig i skydd. Gustafsson förstår att han inte missat taget.

Tysken skjuter på dem! Kanonskytten får en blixtnöjd order: "Eld!" En salva på sju-åtta skott avlossas. Man skjuter verkningseld – inte varningsskott.

Planetets högra vingpets slits av. Kaulartz och Schultz kämpar febrilt för att få kontroll över planet och lyckas hålla det i luften cirka 500 meter. En av dem försöker desperat få fram sin fallskärm.

Över en dammig landsväg i närheten av musteriet i Sövde by går det inte längre. Planet störtar i flammor och rök i slutningen ner mot sjön. Ammunitionen exploderar och flygplansdelar singlar ner en bra bit därifrån. En vingbalk hamnar över hundra meter bort bredvid musteriet.

Kaulartz och Schultz ska aldrig mer återvända till Das Vaterland. Deras sargade kroppar hittas senare i vraket.

Men det skulle bli värre. Värnpliktige Nils Einar Holmberg från 52:a flygfältsplutonen råkade i nerslagsögonblicket befinna sig rakt under planet på sin cykel. Holmberg hade hört ordern om luftfara och begett sig mot fältet.

En kapten Rosberg berättar i de ända till 1994 hemligstämplade förhørsprotokollen: "Jag anbefallde genast kontroll av uppgiften genom att bland annat samla förbanden. Dessutom lät jag genomskåda terrängen. En kronocykel jämte ett kokkärl upphittades bland planetets brinnande spillrot."

Flera andra värnpliktiga var helt nära nerslagsplatsen och de fick kasta sig i skydd för att inte träffas av splittr. Vittnesförhören pekade i en riktning – Holmberg hade omkommit.

Planet hade med en hårsman missat en villa som finns kvar i dag. Flera decennier senare byggdes ett radhus några meter från nerslagsplatsen och då hittade man metallbitar, djupa nerborrade i marken, som sannolikt härrör från planet. Det visar vilka krafter som varit igång.

Varför flög då Kaulartz och Schultz in över Sverige? Det kan ha varit så att de förföljde fientliga bombplan som anföll mål vid staden Cottbus vid Oder drygt 16 mil sydost om Berlin. 900 amerikanska plan närmade sig staden tidigt på morgonen och de möttes av cirka 400 tyska jaktplan. Kaulartz och Schultz' Messerschmitt kan ha varit ett av dem.

Möjligen har de fått ont om bränsle över Östersjön och sökt sig till närmaste land för att nödlända. Över Sövde gjorde de en dykning för att landa men blev kanske nervösa när de såg luftvärnsbatteriet, steg igen och kom in på ett andra varv.

Försökte de desertera? Tja, vem vet? Kanske såg de vartåt det barkade med Tyskland och ville rädda sig själva?

Men gav de verkligen eld med sina vapen om de ville nödlända? Tveksamt. Förmodligen inte. Vittnesmålen från förhørsprotokollen är inte helt entydiga. Pjäsbesättningen är helt säkra på att tyskarna sköt och talar om spårlysammunition från planetets nos. Medan en avdelningschef vid en annan pjäs visserligen håller med eldledare Gustafsson om att tyskarna sköt, men han såg inte om elden kom från nosen eller kulsprutorna i vingarna.

Andra talar om att planet sköt men motorvrålet dränkte alla ljud.

Senare har värnpliktiga som var i Sövde vid tillfället i YA-artiklar bestämt hävdad att tyskarna inte avlossade ett enda skott. En teori är att det nervösa pjäsmanskapet hörde avgasknallar från planet och trodde det var skott som avfyrdades.

Några definitiva svar på alla frågorna kommer vi aldrig att få.

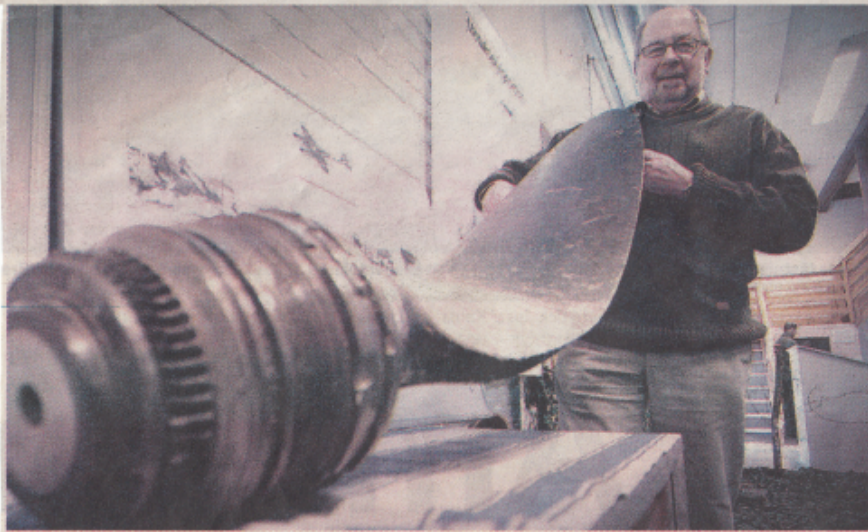
De försvann med Kaulartz och Schultz. Sin sista vila fick de på krigs kyrkogården i Trelleborg – två enkla stenors som minner om deras enda och tragiska besök i Sövde.

Leif Möller
0416 - 192 12
leif.moller@allehandasyd.se

Messerschmitten blev nästan totalförstörd vid kraschen. Metalldelar och ammunition spreds över ett stort område och explosionsrisken var överhängande tills långt in på kvällen. I dag heter vägen där planet störtade Klockarevägen och den har fått en annan sträckning. ARKIVBILD: MILITÄRMUSEET YSTAD

Ett förvridd propellerblad är vad som finns kvar av Kaulartz och Schultz Messerschmitt 410. Bladet förvaras på Militärmuseet på gamla regementet i Ystad. Gunnar Jansson, ordförande i museistiftelsen, visar upp det tunga bladet. Man kan se kuggningen som gjorde att bladet gick att vrida när man ville öka eller minska motorns dragkraft. BILD: MÅRTEN SVEMARK

"Försökte de desertera? Tja, vem vet? Kanske såg de vartåt det barkade med Tyskland och ville rädda sig själva?"

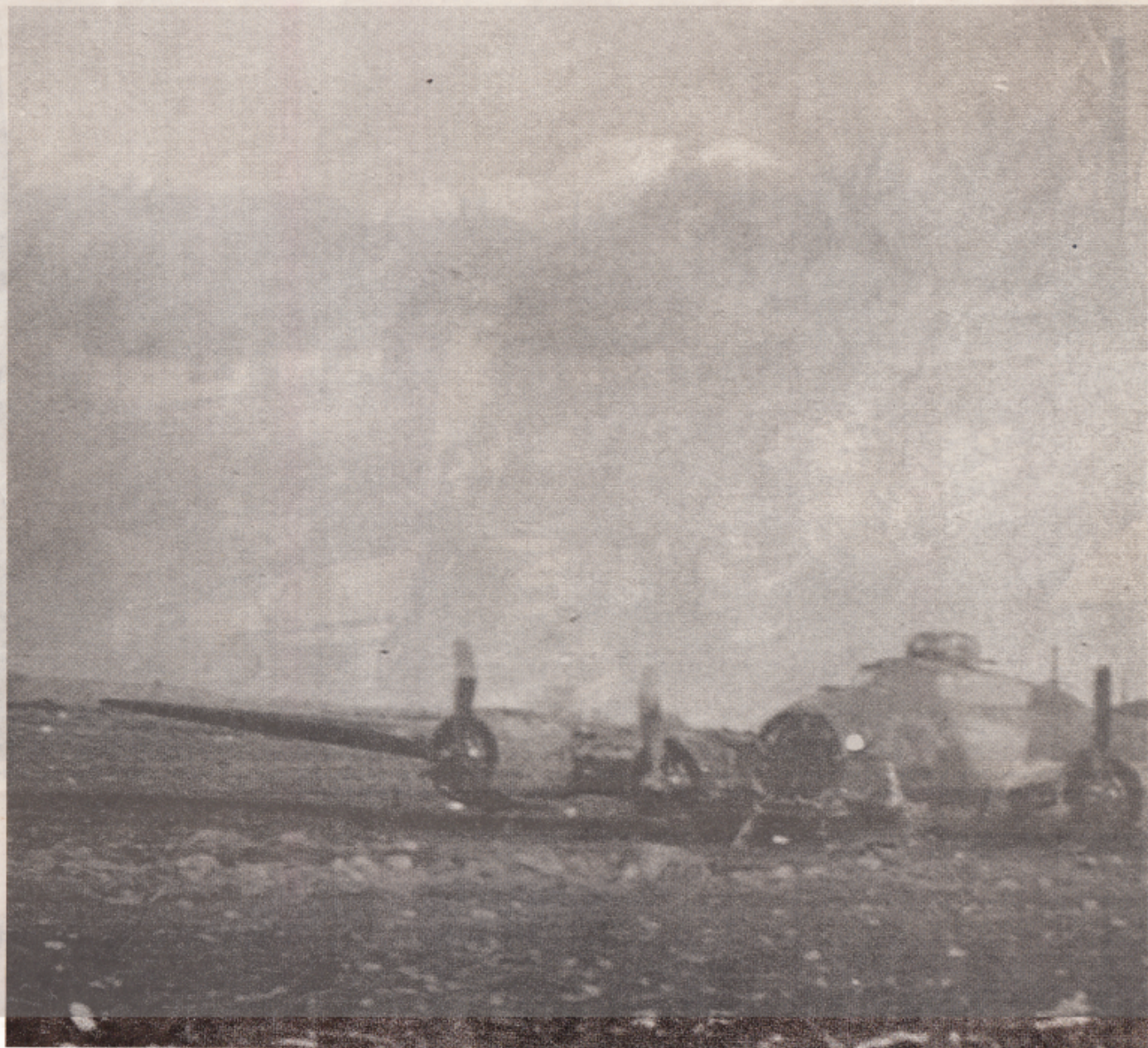
Kyrkvaktmästare Bertil Johansson i Sövde vid den plats på Sövde kyrkogård där Josef Kaulartz och Max Werner Schultz ursprungligen begravdes i april 1944. Efter ett regeringsbeslut 1966 flyttades tyskarna till krigskyrkogården i Trelleborg. I dag finns det andra gravar på platsen i Sövde. BILD: LEIF MÖLLER

"Här slog tyskarnas plan ner." Kyrkvaktmästare Bertil Johansson i Sövde pekar på vad som i dag är en slybevuxen sluttning. 1944 fanns här en liten väg ner mot sjön. När radhuset i bakgrunden byggdes långt senare hittade man metallrester som kan ha tillhört planet. BILD: LEIF MÖLLER

KÄLLOR

- Försvarsstabens förhörprotokoll med manskapet på luftvärnspjäsen vid stödjepunkt 1b och sergeant Jakobsson eldledare vid stödjepunkt 5 B på Sövde krigsflygfält den 11/4 1944. Protokollen var hemligstämplade till 1994.
- Artikel i tidskriften Södra Skåningen nummer 4 år 2002, författad av förra arméinspektören Evert Persson i Sjöbo.
- Artikel i YA från den 12 februari 1995 författad av Bertil Persson - plus en del andra YA-artiklar från 1990-talet.
- Kyrkogårdsförvaltningarna i Sövde, Trelleborg och Malmö.
- Det äldre bildmaterialet har Militärmuseet i Ystad vänligen ställt till förfogande.

Lackin Shackin, det vill säga förste löjtnant Frank C Ammans Flygande fästning B17G, nödlandade den 11 april 1944 på en åker vid Näsby boställe nordost om Klasaröd. Militäre
BILD: EVERT PERSSON

Löjtnant Amman

Leif Möller

Dramatiken var inte slut för luftvärnet i Sövde när Messerschmitt skjutits ner. Visserligen kom signalen "luftfara över" klockan 12.13, men bara tolv minuter senare var det dags igen. Från ledningscentralen, LC, meddelade man att en amerikansk Flygande fästning hade flugit in från kusten.

Planet höll västlig kurs och passerade på relativt låg höjd Vallby, Bollerup, Högstad, Sövestad och lade sig sedan i en utdragen högersväng i riktning mot Sövde krigsflygfält. Inget lyckat resmål, kan man konstatera så här 60 år senare. På fältet var nämligen luftvärnet lindrigt talat taggat efter tyskens krasch.

Föga anade first lieutenant Frank Amman och hans nio kompisar ombord på B17G Flying fortress, av killarna döpt till "Lackin Shackin", vad som väntade.

Frank Amman och hans besättning var ett väl sammansvetsat gäng som utfört 20 uppdrag över Tyskland och klarat sig helskinnade. Besättningen betraktades som mycket skicklig.

De var stationerade i Basingbourn norr om London.

Klockan 12.50 får sergeant Jakobsson vid stöddepunkt 5B syn på det stora planet. I öronen har han ännu ekot av beskedet från LC: "planet får beskju-
tas". Ett besked som efteråt kritiserades som olyckligt formulerat.

Jakobssons lv-pjäns bränner av 23 varningsskott mot planet. Ingen reaktion. Amman och grabbarna håller samma kurs. Det skiljer nu 800 meter mellan planet och flygfältet. Vilde de landa? Några minuters tvekan hos lv-manskapet. Men de hade ju fått tillstånd att skjuta.

Klockan 12.56 skjuter man två skott verkningseld. Rök slår ut från flygplanskroppen. Därefter kommer ett snabbt: "eld upphör". Det är oklart om skotten verkligen träffade. Röken kan istället ha kommit från ett nödbloss som amerikanerna kastade ut.

Amman insåg att planet, som redan över Tyskland hade fått två av de fyra motorerna utslagna, var dödsdömt och han beordrade besättningen att hoppa. Mellan Tågra och Lövestad singlar ett pärlband av fallskärmar mot marken. Det var änd-

repiloten Frank Logan Butler, navigatör Harold A Levin, bombfällare Patrick H McNulty, toppornskytt John L A Corazza, signalist Frank Bynon, höger- och vänstersidoskytt Howard Hornick, akterskytt Frank Martin, undertornsskytt Irvin F Kennedy och fotograf Philip Heacox.

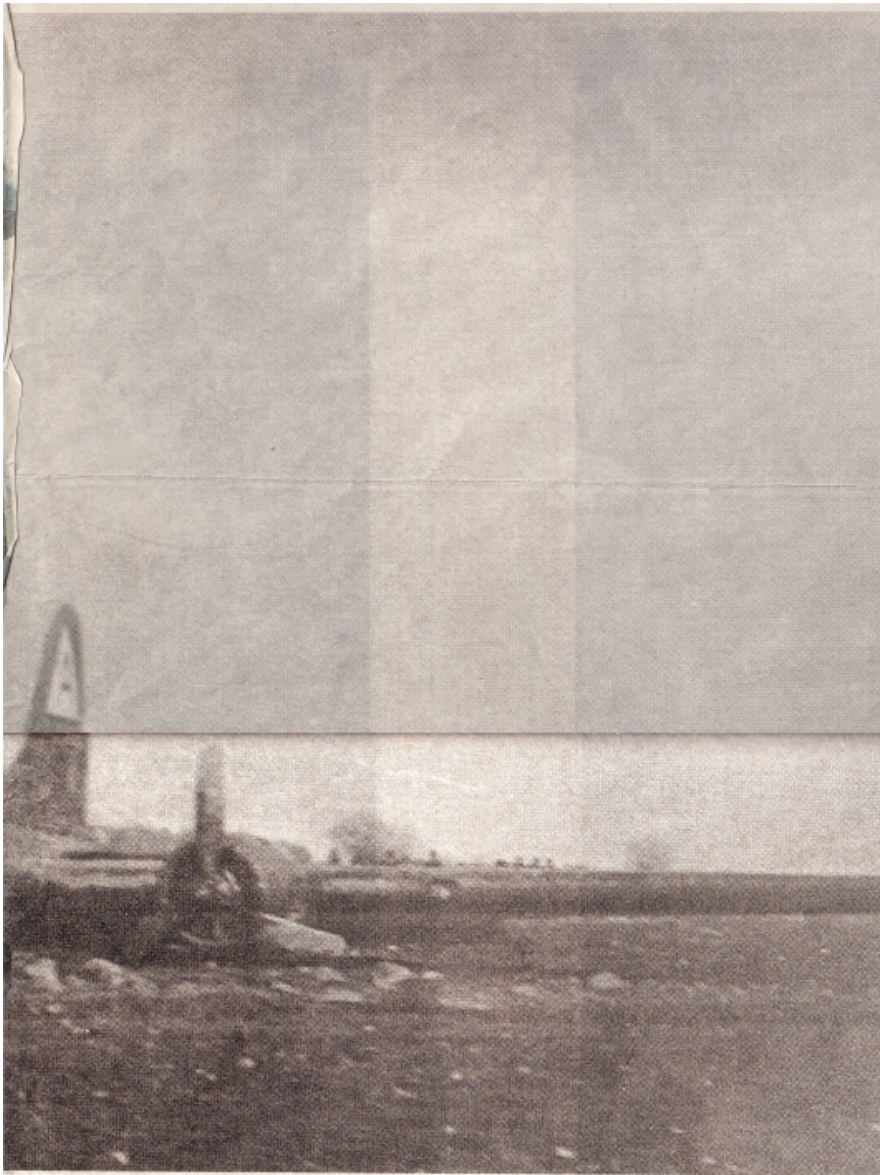
Det här blev finalen på vad man måste betrakta som en dålig dag på jobbet för Amman och company. För Amman blev det dessutom elände på övertid, om man så säger.

Han råkade nämligen förstöra sin fallskärm genom att utlösa den inne i cockpiten. Det blev till att stanna kvar ombord och försöka sätta ner planet på en lämplig åker.

Dragkraften i de fungerande motorerna var nu så låg att det knappt gick att hålla planet i luften. Amman vinglade fram med fullt motorvarv på vad som på flygarlang kallas för "samlagshöjd".

I ett brev från navigatören Harold A Levin till före detta Klasarödsbon Ingmar Nilsson har Levin berättat om detta det oturliga 21:a uppdraget.

Starten från Basingbourn gick bra. Målet var Cottbus. När de inne över Tyskland vek av mot syd-

införde omedelbart fotoförbud, men då tolvårige Evert Persson smög dagen efter kraschen ut och tog bilden.

Flygvägen för B17G "Lackin Shackin"

- 1 "Lackin Shackin" beskjuvs av luftvärnet.
- 2 Nio män hoppar ut från planet med fallskärm.
- 3 Planet nödlandar vid Näsby boställe.

Grafik: Jessica Ziegerer, Leif Möller, Ystads Allehanda

överlevde kraschen

ost och den så kallade initial point (utgångspunkten) anfördes jätteamdan av bombplan av cirka 400 tyska jaktplan. Ammans plan fick en träff i treans motor som säckade ihop. De lyckades dock följa sin grupp men på lägre höjd.

Färden gick norrut och över Stettin gjorde luftvärnet livet till en mardröm för Amman med besättning. Ettans motor blir nu utslagen. Amman ber då Levin ta kurs på Sverige.

Över Östersjön dumpade besättning allt löst som gick att riva loss från planet, kulsprutor, ja till och med kameran åkte i plurret.

– Plötsligt skingrades molnen och vi var över land. Amman frågade var vi var och jag sade att vi var över Sverige, berättar Levin i sitt brev till Ingmar Nilsson.

"Amman vinglade fram med fullt motorvarv på vad som på flygarslang kallas för 'samlagshöjd'".

Sedan följde äventyret över Sövde och fallskärmsshoppen. Alla klarade livet. Den enda olyckan som inträffade var att Frank Logan Butler bröt en fot vid nerslaget.

Amerikanerna damp ner bland bondgårdar och trädungar. En hamnade på ett kyrktak men gled ner utan en skråma.

Kennedy landade vid en gård och blev genast inbjuden på lunch av lantbrukaren. En av de andra föll på knä och bad en tacksamhetens bön när en kvinna övertygade honom om att han var i Sverige.

Amman var inte luftburen särskilt länge till. Ett landningsställ hängde halvvägs ute och allt var kaos ombord.

Vid Näsby boställe, sydost om Klasaröd lägger han planet i en vid cirkel, lågsniffar över takåsarna

vid Fränninge och Vallarum, återvänder i cirkeln till Näsbytrakten, klarar precis några trädtoppar och buklandar med ett enormt brak på en åker. En närkontakt med en gårdsgård demolerade planet's undersida totalt.

Men Amman överlevde.

Väl ute mötte Amman hemvärnsmannen Malte Olofsson som förklarade att Amman var i Sweden. De skakade hand och amerikanaren drog en suck av lättnad.

För Lackin Shackins gossar blev det sedan förhör, transport till Malmö och vidare till interneringsläger i Falun och Rättvik. Där blev de kvar ända till oktober 1944 då de skickades tillbaka till England.

Militären lyckades få upp planet på hjulen och bogserade in det på en enefälad. Sista färden för Lackin Shackin gick till Ystad, förmodligen Persöner, för upphuggning.

Frank Amman återvände hem och blev sedermera förste violinist i New Jerseys symfoniorkester.

År 1973 avled han i Florida, USA – väldigt långt från Näsby boställe i Färs, Sydöstra Skåne, Sweden.

Artikelförfattaren Leif Möller på promenad i Sövde. "På byns kyrkogård är mina förfäder begravda och det var här jag som liten grabb såg 'tyskgravarna' med sina hakkors."

BILD: SPRISSE NILSSON

Så här ser den ut, den amerikanska flygargraven på "engelska kyrkogården" på Östra kyrkogården i Malmö. Det kan tyckas märkligt att platsen kallas så men förklaringen är att det en bit bort finns flera gravar med omkomna RAF-flygare från England, Kanada, Australien och Nya Zeeland.

BILD: LEIF MÖLLER

Flygarnas öde skrämde

Flygarnas öde skrämde och lockade samtidigt. Det var i mitten på femtiotalet. När man på den tiden talade om "kriget" betydde det bara en sak – andra världskriget. Vietnam, Bosnien, Rwanda och så vidare, det var då bara namn på kartan.

Jag var åtta år gammal och bodde med min ensamstående mamma i Malmö. Vid de tillfällen då brorsan lyckades få i gång sin engelska förkris-Wolsley åkte vi på utflykt. Bilfärden gick ofta till Sövdes vackra kyrkogård där mina förfäder ligger begravda.

På en liten grässlånt i närheten av farfars grav stod två väderbitna kors. Min bror pekade och sa:

– Där ligger de – tyskarna som blev nerskjutna här under kriget.

Jag gick närmare och såg i korsets topp en symbol som blivit synonym med hatets och onskans regim. Det var ett hakkors.

Att det inte kommit något gott från den symbolen hade jag, så ung jag var, fått klart för mig.

Dels från en anhörig vars föräldrar mördades i Bergen Belsen, dels från min barndomskamrat Hermans pappa, Beno

som med nöd och näppe klarat sig undan gaskamrarna i Auschwitz.

Alltså stod jag där, åtta år gammal, framför träkorsen och stirrade med skräckblandad fascination. Fick man verkligen visa den symbolen så här...? Fast det var ju en grav.

Nu har det gått nästan ett halvt sekel och minnesbilden har fått en del konkurrens under pannbenet. I bland tvivlar jag på att jag såg rätt.

Men när jag ringer upp Bertil Johansson, kyrkvaktmästare i Sövde pastorat, för att friska upp minnet så bekräftar han. Tyskarnas plan störtade på en numera borttagen väg i slutningen mot sjön i närheten av musteriet och de två tyskarna begravdes på den angränsande kyrkogården.

Begravningen skedde under militära hedersbetygelser från dåvarande sjunde infanteriregementet i Ystad, 17. Mängder med tyska officerare kantade kyrkogårdsgången när kistorna bars fram till gravarna.

En Sövdebo, som nu är avliden, har berättat att kyrko-

gården var avspärrad och strängt bevakad under begravningsceremonin den gången i april 1944. Ingen fick komma i närheten.

– Kvarlevorna efter de två flygarna grävdes upp och flyttades 1966 till en krigs kyrkogård i Trelleborg och träkorsen togs bort. I dag finns andra gravar på platsen.

Att de stridande ländernas flygare begravdes i Sverige var inte ovanligt. På Östra kyrkogården i Malmö finns en stor gravsten över begravda amerikanska bombflygare. På gravstenen har man monterat en av propellrarna från deras största flygplan. Amerikanerna hade fått några svåra träffar över Tyskland och flydde till neutrala Sverige där de kraschade.

Många gånger cyklade vi i kompisgänget ut till kyrkogården och tittade på kulhålen och hålen från granatsplittret i propellerbladen på graven. Spännande, tyckte vi.

Min mamma bodde under kriget i Lönngården i Malmö en bit från Bulltofta flygplats och hon berättade livfullt hur de stora bombplanen flög in strax över takåsarna för att på de sista dropparna flygbensin nå flygplatsen. Framförallt sommaren 1944 nödländade många plan i Malmö och Sydskané.

* 10. motorkompani (vpl Lastbilstö. Henning Månsson)

Josef Kaulartz och Max Werner Schultz första grav på Sövde kyrkogård. Det var så här artikelförfattaren minns gravkullen med korsen från mitten av 50-talet.
ARKIVBILD: MILITÄRMUSEET YSTAD

”Många gånger cyklade vi i kompisgänget ut till kyrkogården och tittade på kulhålerna och hålen från granatsplittret i propellerbladen på graven. Spännande, tyckte vi.”

och lockade samtidigt

Tidningarna berättade om nödlandningar vid Skurup, Skivarp och i Nordvästskåne.

I bland hankade planen sig fram brinnande med endast två fungerande motorer. De hade dumpat kulsprutorna och annan utrustning över havet för att göra planet lättare och de tömde resterande flygbensin över åkrarna för att minska brandrisken vid landningen.

– Det svenska jaktflyget mötte och lotsade med milt våld planen ner mot Bulltofta. Om jag inte visste hur allvarligt det var hade jag sagt att det såg lustigt ut – som små bin surrade jaktplanen runt den stora fågeln. Många klarade sig fram till Bulltofta, men åtminstone ett plan kraschade under landningsförsöket. Det var tragiskt. Så unga pojkar som dog, berättade min mamma.

Malmö blev till och med bombat. Det var under en nattlig RAF-raid mot Gestapohögkvarteret i Köpenhamn som ett bombplan förrirade sig in över Slottsparken där bomberna fälldes.

Just denna natt i denna park satt på en bänk en blivande polisman som hette Willy Karlsson, om jag inte missminner mig. Med sig hade han sin fästmo och de satt där och svär-

made när helvetet bröt loss. Bomber och explosioner!

Flera år senare skickades polisman Karlsson till England för en konferens. På kvällen träffar han på en pub en äldre gentleman. Engelsmannen frågar Karlsson var han kommer ifrån och Karlsson svarade ”Malmö”. Då stelnade gentlemanen till och mustaschen skälvde.

Herregud det var där jag av misstag fällde mina bomber en gång under kriget!

Jo, jag noterade det, sa Karlsson lugnt och berättade sedan sin historia.

Så blåste krigets vindar. Så många liv släcktes. Så många öden sammanflätades. På så många märkliga sätt.

För flera Royal Air Force-piloter blev bombflygningarna över Tyskland den första utlandsresan. Efter kriget hade många av dem ingen håg till att återse landet de bombat.

Jag minns en händelse under en av mina liftar-turer ner genom Europa på 70-talet. När jag kom till Aachen tröttnade jag på ösregnet och tog nattaget norrut. Väl inne i kupén

hamnade jag bredvid en äldre engelsman och vi började samtala. Efterhand som vi stannade vid stationerna i den Tyska natten blev mannen allt mer nervös. Till slut frågade jag hur det stod till.

Då berättade han att han varit bombflygare under kriget och detta var första gången han reste i Tyskland. Stationsnamnen väckte gamla onda minnen. Städerna fanns inringade på hans flygkartor och hans uppdrag var att fälla en dödlig last över dem.

Under mina journalistår på tidningen Arbetet i Malmö hände det en gång, det måste ha varit i mitten på 80-talet, att det kom en stor delegation med grånade amerikanska före detta flygare som varit internerade i Sverige under kriget.

De åkte ut till propellergravstenen, sade några minnesord och fällde tårar över stupade män de en gång känt.

På kvällen bjöds de på fest och dans på Amiralen vid Folkets park. Orkeestern spelade passande låtar – Glenn Miller, Vera Lynns örhänge We'll Meet Again och melodin från filmernas film, Casablanca, As Time Goes By.

Nostalgi är väl ordet vi alla tänker på. Nostalgi över en tid som egentligen var rätt mörk.